

ЯДЕРНА БЕЗПЕКА: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ МІЖНАРОДНИМ КОНФЛІКТАМ

В.М.Стамат,

*канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та маркетингу,
Миколаївський національний аграрний університет*

XXI століття характеризується великими глобалізаційними викликами людства: кліматичні зміни, екологічні та техногенні катастрофи, збройні конфлікти та ядерна небезпека. Разом вони утворюють аспекти щодо міжнародної безпеки, яка повинна сприяти міжнародній стабільності та безпеці людству в цілому. Проте за останнє десятиліття спостерігається погіршення умов міжнародної стабільності. Відбуваються подальші зростання військових витрат і оціночної вартості світових поставок озброєнь, поглиблення хронічної кризи над озброєнням. Це, у свою чергу, загострює геополітичну ситуацію між ключовими гравцями міжнародного ринку: США, Китаєм та Росією. На фоні зазначених проблем особливої актуальності набуває питання ядерної безпеки у світі.

Ядерна зброя є найефективнішим механізмом стримування та серйозним засобом впливу на міжнародній арені. У теперішніх умовах вона також являє собою дієвий інструмент щодо стримування зовнішнього агресора, оскільки міжнародні домовленості не гарантують безпеку. Крім того, вона може становити, також, предмет міжнародних політичних конфліктів та політичної кризи у міжнародних відносинах держав. На теперішній час основними суб'єктами ринку ядерної зброї є дев'ять держав світу: Росія, США, Франція, Великобританія, Китай, Індія, Пакистан, Ізраїль та Північна Корея. Вони формують ядерні сили усього світу.

Необхідно відмітити, що до складу ядерних сил входять безпосередньо ядерна зброя, зокрема розгорнуті боєголовки, боєголовки на зберіганні та інші боєголовки, а також сировина для ядерної зброї з розщеплюваними матеріалами (високо збагачуваний уран (ВЗУ) або виділений плутоній). Китай, Франція, Росія, США та Великобританія виробляють як ВЗУ, так й плутоній; Індія, Ізраїль та Північна Корея – переважно плутоній; Пакистан – переважно ВЗУ, але й нарощує виробництво плутонію [1].

За інформацією Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру (SIPRI) на початку січня 2021 року 9 держав світу, зокрема Сполучені Штати Америки, Росія, Великобританія, Франція, Китай, Індія, Пакистан, Ізраїль та Північна Корея мали 13080 одиниць ядерного озброєння, у тому числі 3825 розгорнутих боєголовок та 9255 інших боєголовок [1,2]. Інші боєголовки – це боєголовки, що знаходяться у резерві, чекають на демонтаж або потребують певної підготовки для досягнення повної бойової готовності [3]. Останнє дванадцятиріччя 2010-2021 рр. відрізнялось поступовим щорічним зменшенням кількості світових ядерних запасів (рис.1): з 22600 одиниць – на початок 2010 року до 13080 одиниць – на початок 2021 року.

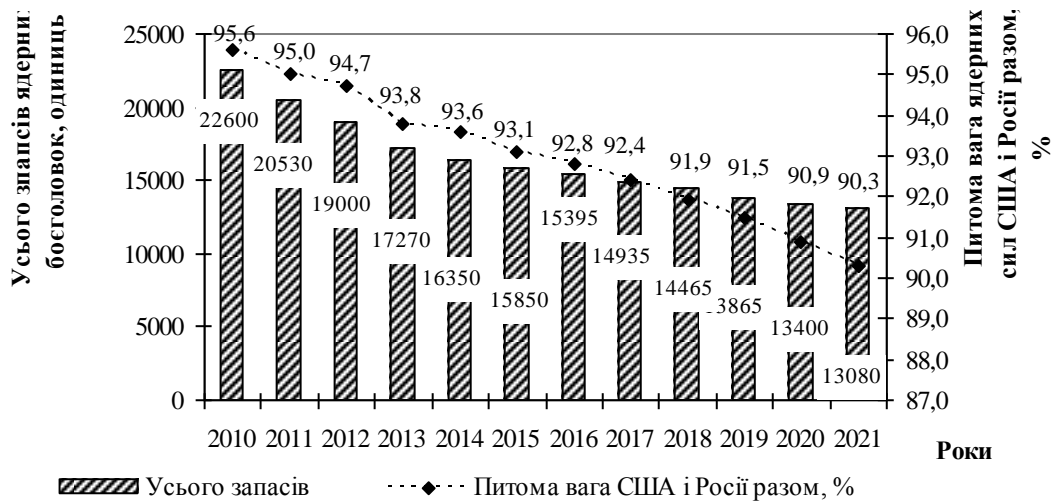

Рисунок 1 - Динаміка світових ядерних сил, на початок року

Джерело: побудовано автором з використанням даних Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру [1,2,3,4]

Необхідно відмітити, що понад 90,0% світового запасу ядерної зброї належить тільки двом державам: США та Росії. Росія збільшила свій загальний військовий ядерний арсенал приблизно на 180 боєголовок. Переважно це відбулося за рахунок розгортання міжконтинентальних балістичних ракет наземного базування з декількома міжконтинентальними боєголовками, а також балістичними ракетами підводних човнів [5]. Хоча скорочення їх питомої ваги (з 95,6% - на початок 2010 року до 90,3% - на початок 2021 року) обумовлено нарощуванням ядерних сил Китаю, Індії, Пакистану та Північної Кореї. Усі інші сім ядерних держав також розробляють або впроваджують нові системи озброєнь або заявили про свій намір це зробити. Зокрема, Великобританія вже заявила про план збільшення граничного числа одиниць ядерної зброї зі 180 до 260. Китай, Індія та Пакистан також розширюють свої ядерні арсенали. Північна Корея протягом 2020 року не проводила ядерних випробувань та випробувань балістичних ракет великої дальності, проте продовжувала розробку балістичних ракет малої та великої дальності.

Питання ядерної безпеки є предметом дослідження та знаходиться під юрисдикцією міжнародних організацій, зокрема Організації об'єднаних націй, Ради Безпеки ООН, Конференції з Роззброєння, Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ), Організація Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань, Глобальна ініціатива боротьби з ядерним тероризмом, Глобального партнерства проти розповсюдження зброї і матеріалів масового ураження; Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру. Вона формується через ядерне роззброєння, контроль над озброєнням та нерозповсюдженням ядерної зброї.

Можемо виділити чотири напрями дотримання ядерної безпеки, у яких працює міжнародна спільнота (рис.2).

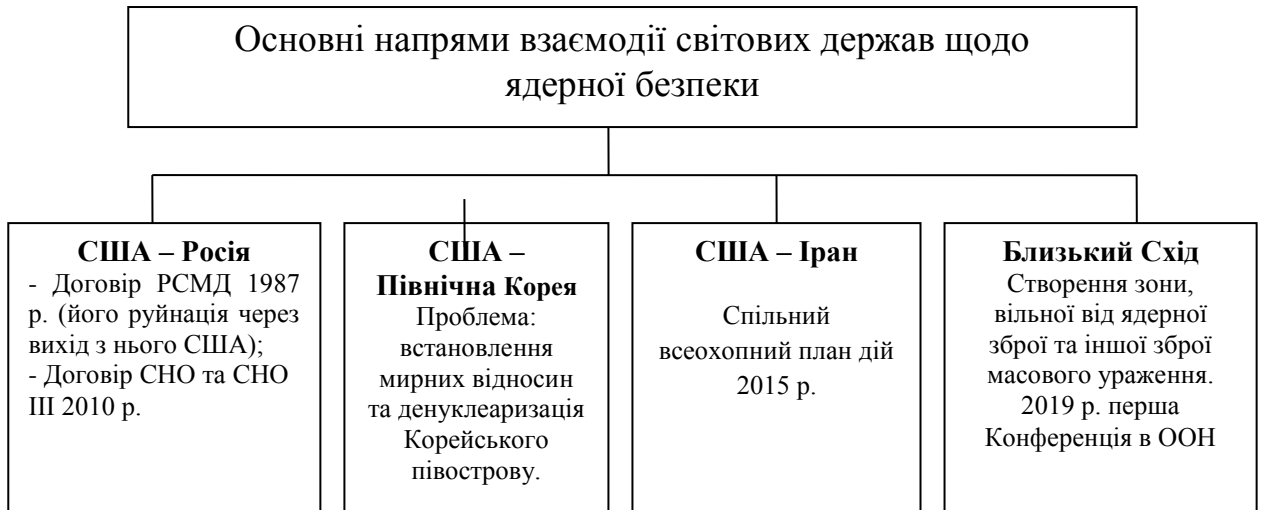

Рисунок 2 – Напрями взаємодії міжнародної спільноти щодо ядерної безпеки у світі

Джерело: власна авторська розробка з використанням даних Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру [1,2,3.4]

Забезпечення ядерної безпеки у світі відбувається на основі розробки, підписання та ратифікації низки договорів. З-поміж них можемо виділити такі: Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, NPT), схвалений Генеральною асамблеєю ООН 12 червня 1968 року: на кінець 2020 року його учасниками було 189 держав світу, не є учасниками Договору Пакистан, Ізраїль, Північна Корея, Індія; основними принципами договору є: ядерне нерозповсюдження; ядерне роззброєння; мирне використання ядерної енергії. Він переглядається кожні 5 років на Оглядовій конференції ООН; остання повинна була відбутись у 2020 році, але через пандемію її було перенесено на січень 2021 року. На ній передбачалось обговорити: універсальність договору NPT; ядерне роззброєння, включно з конкретними практичними заходами; нерозповсюдження ядерної зброї, включно зі сприянням та посиленням гарантій; заходи сприяння і забезпечення безпеки мирного використання ядерної енергії; регіональне роззброєння та нерозповсюдження; виконання резолюції 1995 року про без'ядерний статус Близького Сходу; заходи з вирішення питань процедури виходу з договору; заходи з подальшого посилення процесу перегляду виконання положень договору; шляхи сприяння взаємодії з громадянським суспільством у зміцненні норм договору та у просуванні інформованості щодо роззброєння тощо [6]; необхідно зазначити, що великі ядерні держави не замислюються над підписанням даного договору; це свідчить про ядерну невпевненість, що може призвести як до міжнародних конфліктів, так й до глобальної кризи;

Договір про заборону ядерної зброї (The Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, TPNW) – схвалений 7 липня 2017 року: це перший договір, що запроваджує повну заборону ядерної зброї, включно з її розробкою, розгортанням, володінням, застосуванням і погрозами застосування; станом на

11 грудня 2020 року угоду підписали 86 держав, а 51 держава ратифікувала її або приєдналася [6].

Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань (The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty) – схвалений 10 вересня 1996 року: кожна держава-учасник зобов'язується не проводити будь-який випробувальний вибух ядерної зброї і будь-який інший ядерний вибух, а також заборонити і запобігати будь-якому такому ядерному вибуху в будь-якому місці, що знаходиться під його юрисдикцією або контролем; кожна держава-учасник зобов'язується далі утримуватися від спонуки, заохочення або якої-небудь участі в проведенні будь-якого випробувального вибуху ядерної зброї і будь-якого іншого ядерного вибуху [3].

Отже, останнє десятиліття потребує нагального міжнародного співробітництва у галузі ядерної безпеки. Проте на даний час спостерігається зменшення готовності щодо вирішення зазначеного питання з боку великих держав та інерція у міжнародній політиці. Бракує волі спільно працювати над ядерною безпекою на міжнародній арені.

Бібліографічний список

1. SIPRI yearbook 2021. URL : https://sipri.org/sites/default/files/2021-06/sipri_yb21_summary_en_v2_0.pdf (дата звернення 08.12.2021)
2. World nuclear forces : overview. URL : https://sipri.org/sites/default/files/2021-06/yb21_10_wnf_210613.pdf (дата звернення 08.12.2021)
3. СІПРІ 2020 : Щорічник : озброєння, роззброєння та міжнародна безпека : пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. інс-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О.Розумкова; Редкол. укр. вид.: О.Мельник (керівник проекту та ін.). Київ : Заповіт, 2021. 662с. URL: https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2020_ukr.pdf (дата звернення 08.12.2021)
4. СІПРІ 2007 : Щорічник : озброєння, роззброєння та міжнародна безпека : пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. інс-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О.Розумкова; Редкол. укр. вид.: Л.Шангіна (головний редактор) та ін. – К. : Заповіт, 2008. – 624с. URL: https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2007_ukr.pdf (дата звернення 08.12.2021)
5. Губар О. У світі зростає кількість ядерної зброї, готової до використання. URL : <https://www.dw.com/uk/u-sviti-zrostaie-kilkist-yadernoi-zbroi-hotovoi-do-zastosuvannia-sipri/a-57877677> (дата звернення 08.12.2021)
6. Ядерна дипломатія: ризики повертаються. URL : <https://bintel.org.ua/analytics/voenni-voprosy/armii-voorugenie/yaderna-diplomatiya-riziki-povertayutsya/> (дата звернення 08.12.2021)